

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 7, Sayı 18, Temmuz 2020 / Volume 7, Issue 18, July 2020

**İNTİZÂMÎ'NİN TUHFETÜ'L-İHVÂN'I IŞIĞINDA SOKULLU MEHMED
PAŞAZÂDE KÂSİM PAŞA'YA DAİR YENİ BİLGİLER**

*New Information About Sokullu Mehmed Pashazade Kasim Pasha in the Light
of Intizâmî's work Tuhfetü'l-Ihvan*

Makale Türü/Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received Date : 17.04.2020
Kabul Tarihi/Accepted Date : 25.06.2020
Sayfa/Pages : 249-263
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2020.157>

KÜRŞAT ŞAMİL ŞAHİN

(Dr. Öğr. Üyesi), Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bartın
/ Türkiye, e-mail: kursatsamil@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0141-5748>

Atıf/Citation

Şahin, Kürşat Şamil, "İntizâmî'nin Tuhfetü'l-Ihvân'ı Işığında Sokullu Mehmed Paşazâde Kâsım Paşa'ya Dair Yeni Bilgiler", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 7/18, 2020, s. 249-263.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 7, Sayı 18, Temmuz 2020.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 7, Issue 18, July 2020.

ISSN: 2148-5704

İNTİZÂMÎ'NİN TUHFETÜ'L-İHVÂN'I IŞIĞINDA SOKULLU MEHMED PAŞAZÂDE KÂSİM PAŞA'YA DAİR YENİ BİLGİLER

New Information About Sokullu Mehmed Pashazade Kasim Pasha in the Light of Intizâmî's work Tuhfetü'l-Ihvan

Kürşat Şamil ŞAHİN

Öz: Şairlerin hayatlarının bir bölümü veya tamamının anlatıldığı sergüzeştname türündeki eserler tarihî bazı hadiselerin açıklığa kavuşmasına da vesile olur. Hatırat özelliği taşıyan ve yaşanmış olayları ele alan sergüzeştnameelerde şairin yaşadığı dönemin toplumsal koşullarını yansıtan düşünceleri, yolculukları, geçirdiği hastalıklar, çektiği sıkıntılar, çalıştığı yer ve kurumlar, dolaştığı memleketler, yaşadığı aşk maceraları, zamandan şikâyetleri vb. dile getirilir. Bu çalışmada; Bosnalı İntizâmî'nin sergüzeştname türündeki *Tuhfetü'l-Ihvan* adlı eserinde Sokullu Mehmed Paşa'nın oğlu Kâsım Paşa'nın faaliyetleri ve ölümüne dair söyledikleri ve Paşa için yazdığı mersiye ele alınmıştır. İntizâmî'nin özellikle mersiyeden önce Kâsım Paşa ile ilgili söyledikleri, hakkında Evliya Çelebi'nin anlattığı hikâyenin dışında pek fazla bir bilgi bulunmayan Paşa'nın biyografisine dair bazı noktaları açıklığa kavuşturmaktadır. Çalışmanın bir diğer amacı ise bugüne kadar Evliya Çelebi'nin Kâsım Paşa hakkında verdiği, genel kabul görmüş bilgilerin sorgulanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Bosnalı İntizâmî, *Tuhfetü'l-Ihvan*, Sokullu Mehmed Paşa, Kâsım Paşa, mersiye

Abstract: The works of sergüzeştname, in which some or all of the poets lives are described, also contribute to the clarification of some historical events. In the works of Sergüzeştname, the adventures of the poet and dealing with the events that have taken place, the thoughts reflecting the social conditions of the poet's period, his journeys, his illnesses, his troubles, his places and institutions he worked, his hometown, his love adventures, his complaints from time, etc. are expressed. In the study; In the work titled *Tuhfetü'l-Ihvan* in the genre of Sergüzeşt of Bosnian Intizâmî, the story of Sokullu Mehmed Pasha's son Kâsım Pasha, about his activities and his death, and his writing for Pasha were discussed. What İntizâmî said about Kâsım Pasha, especially before Mersiye, clarifies some points about the biography of Pasha, who does not have much information about the story told by Evliya Çelebi. Another aim of the study is to question the generally accepted information given by Evliya Çelebi about Kâsım Pasha.

Keywords: Bosnian Intizâmî, *Tuhfetü'l-Ihvan*, Sokullu Mehmed Pasha, Kasim Pasha, mersiye

Giriş

Kişilerin, yaşadıkları olayları ve bu olaylarla ilgili duygu ve düşüncelerini bazen kurmaca unsurlarla zenginleştirerek bazen de doğrudan anlattıkları eserlere sergüzeştname denilir. Genellikle mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan bu eserlerden manzum-mensur karışık olanları da mevcuttur. Bu eserlerin içerisinde gazel, kaside, kıta gibi farklı nazım biçimleriyle yazılmış bölümlere de rastlanır. Şairler eserlerinde genellikle dönemin ileri gelenlerine kasideler yazar. Bazen de ölümüne üzüldükleri şahıslar için mersiyeler kaleme alırlar.¹

Bosnalı İntizâmî, Sokullu Mehmed Paşa'nın oğlu Kâsım Paşa'nın yanında kâtiplik yapmıştır. Bu dönemde şahit olduğu olayları *Tuhfetü'l-Ihvan* adlı eserinin 52b-61a varakları arasında anlatmaktadır. Kâsım Paşa hakkında bu eserde verilen bilgiler, Paşa'nın biyografisine dair bilinmeyen bazı hususları içermekte ve bilinenlerin doğruluğunu tartışmaya açmaktadır.

¹ Orhan Kemal Tavukçu, "Sergüzeştname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2009, C. 36, s. 559-560.

Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında öncelikle Bosnalı İntizâmî ve eserleri hakkında kısa bir bilgi verilecek ardından Kâsım Paşa'nın hayatı ve faaliyetleri üzerinde durulacaktır. İntizâmî'nin, Paşa'nın son görevi ve ölümüne dair söyledikleri ele alınacak, onun ölümüne dair Evliya Çelebi'nin anlattığı hikâyenin doğruluğu tartışmaya açılacaktır.

1. Bosnalı İntizâmî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Dönem kaynaklarında adına rastlanmayan İntizâmî'nin hayatına ait bilgileri, *Tuhfetü'l-İhvân* ve *Sûrnâme-i Hümayûn* adlı eserlerinden öğreniyoruz. *Tuhfetü'l-İhvân*'da belirtildiğine göre asıl adı İbrahim olan İntizâmî,² 1540'lı yıllarda Bosna Hersek'in Foça kasabasında doğmuş ve ilk öğrenimini burada tamamlamıştır. Eserlerinden iyi bir öğrenim gördüğü ayrıca özel gayretiyle kendisini yetiştirdiği anlaşılan İntizâmî, bir ara ticaretle de uğraşmış buradan kazandığı parayı tahsili için harcamıştır. Hüseyin Paşa'nın Hersek sancakbeyliği yaptığı yıllarda Foça'da kumaş ticaretiyle uğraşan İntizâmî, bir akşam kendisinden kitap isteyen medrese talebesine uğramış, bir grup tarafından öğrencinin darp edildiğini görmüş ve ona yardım etmek istemiştir. Bu olayda kendisi de başından yaralanan İntizâmî, iftiraya uğramış, bütün suç ona kalmış ve hapse atılmıştır. *Tuhfetü'l-İhvân*'da söylediğine göre biraz zaman geçtikten sonra Hüseyin Paşa kadiya gelmiş, onun masum olduğunu belirtip İntizâmî'den özür dilemiştir.³ İntizâmî bu olaydan sonra Budin'e gitmiş ve kendisinden Budin şehrengizi yazmasını da talep eden Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın yanında çalışmaya başlamıştır. Onun yanından ayrılıp tekrar Foça'ya dönen İntizâmî, ticaretle uğraşmaya devam etmiştir. Fakat 1569 yılında Foça'da çıkan büyük bir yangında dükkânı yok olmuştur.⁴ Daha sonra Hersek Beylerbeyi Kâsım Bey'in kâtipliğini yapmaya başlayan İntizâmî, Kâsım Bey 1572 yılında İstanbul'da çiçek hastalığından ölünce Alaca Hisar Beyi İshak Bey'in yanında çalışmaya başlamıştır.⁵ İshak Bey'le birlikte bölgedeki pek çok seferde görev alan İntizâmî, daha sonra Budin'e gitmiş, Üveys Paşa'nın kitabet hizmetini yapmıştır. Üveys Paşa görevinden azledilince İstanbul'a gelen ve burada 1582 yılında Şehzâde Mehmed'in sünnet düğününü kaleme alan İntizâmî, divan kâtipliğine atanmıştır.⁶ Buradan azledildikten sonra tefasir kitabeti hizmeti yapmıştır. Bir ara sarılık hastalığına yakalanan İntizâmî tekrar İshak Bey'in yanında çalışmaya başlamış ve onunla birlikte Boğdan bölgesindeki seferlere katılmıştır. İshak Bey'e Göle beyliği verilince İntizâmî de tekrar divan kâtipliğine atanmıştır.⁷ Eğri'nin fethine de katılan ve sıkıntılı günler yaşayan İntizâmî Kuyucu Murad Paşa'nın veziriazamlığı döneminde (1606-1611) emekli olmuştur.⁸

İntizâmî'nin nerede ve ne zaman öldüğü bilinmemektedir. *Tuhfetü'l-İhvân* adlı eserinin bazı bölümleri *Sûrnâme-i Hümayûn*'un Atatürk Kitaplığı'ndaki nüshasının sayfa kenarlarında yer alır. Buradaki bilgiye göre kendisinin Kuyucu Murad Paşa zamanında aylık 24 akçeyle emekli olduğu ve bu aylık miktarını Nasûh Paşa'nın sadarete geldiği 1612 yılında Paşa'dan 40 akçeye çıkarmasını istediği anlaşılmaktadır.⁹ Buna göre 1612 yılında hayatta olduğu anlaşılan şairin ölüm yılına dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

² Bosnalı İntizâmî, *Tuhfetü'l-İhvân*, İstanbul Millet Kütüphanesi, 34 Ae Manzum 1150, vr. 5b.

³ *Tuhfetü'l-İhvân*, vr. 11a-29b.

⁴ *Tuhfetü'l-İhvân*, vr. 30a-43b.

⁵ *Tuhfetü'l-İhvân*, vr. 52a-61a.

⁶ *Tuhfetü'l-İhvân*, vr. 82a-85b.

⁷ *Tuhfetü'l-İhvân*, vr. 95a-97b.

⁸ Bosnalı İntizâmî, *Surnâme-i Hümayûn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, 0.108/2, vr. 17b.

⁹ *Sûrnâme-i Hümayûn*, vr. 17b-18a; Mehmet Arslan, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 2: İntizâmî Surnâmesi (Surnâme-i Hümayûn)*, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul, 2009, s. 40; Şeref Boyraz, "İlk Mensur Sûrnâme Müellifi: İntizâmî", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1995, C. 1, s. 230.

1.2. Eserleri

1.2.1. *Tuhfetü'l-İhvân*

Tarafımızdan yayıma hazırlanan sergüzeştname türündeki bu manzum eserin İstanbul Millet Kütüphanesi, 34 Ae Manzum 1150 numarada kayıtlı bir nüshası vardır. Talik hatla yazılmış 110 varaktan oluşan bu nüshanın son kısımları eksiktir. Ayrıca İntizâmî'nin *Surnâme-i Hümayûn* adlı eserinin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, 0.108/2 (72 varak) numarada kayıtlı nüshasının derkenarında *Tuhfetü'l-İhvân*'ın bazı bölümleri bulunur. Ali Emiri nüshasında olaylar 1606 yılına kadar anlatılmaktadır. Buradan 1612 yılına kadar olan bazı gelişme ve ayrıntıları ise *Surnâme-i Hümayûn*'un Atatürk Kitaplığındaki nüshasından öğreniyoruz.

Arkadaşlarının tavsiyesi üzerine kendi menakıbını nazmetmeye karar veren İntizâmî, eserine besmele ve hamdele ile başlamış Peygamber'imize ve ardından da dönemin padişahı I. Ahmed'e dualar etmiştir. Sebeb-i telif bölümünden sonra "İntizâmî'nin vâsf-ı hâline şurû'idur" başlığından itibaren başından geçenleri anlatmıştır. İlim öğrenmenin gerekliliğinden ve nefis terbiyesinden bahseden şair, ticaret dolayısıyla gezdiği yerlerin genel özelliklerine ve buralarda yaşayan kâmil insanlara da değinmiştir. Özellikle yaşadığı şehir olan Foça'ya dair yaptığı betimlemeler bölgenin o dönemdeki sosyoekonomik durumunu da gözler önüne sermektedir. İntizâmî, seyahatleri sırasında başından geçen (ceza alıp hapisaneyeye düşmesi, yaşadığı aşk macerası, yakalandığı sarılık hastalığı gibi) hadiseleri ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Ayrıca kâtipliğini yaptığı bey ve paşalar ile onların faaliyetlerini, katıldığı savaşlar ve kendisinin aldığı görevleri -dönem tarihine de ışık tutacak nitelikte- manzumede zikretmiştir. Eserde İntizâmî'nin İstanbul'a gelip divan kâtipliği yaptığı, III. Murad, III. Mehmed ve I. Ahmed dönemlerinde yaşadığı ve Balkanlar'da Hersek, Foça, Budin, Belgrad, Boğdan, Erdel, Eğri, Göle, Segedin, Alacahisar, Ösek gibi yerleri gördüğüne dair biyografik ayrıntılar da yer almaktadır. 1612'li yıllarda emekli olan İntizâmî'nin yazdığı eserin son sayfaları eksik olduğundan kendi hayatını nereye kadar anlattığını bilemiyoruz.

Mesnevi nazım şekliyle ve aruzun fe'ilâtün (fâ'ilâtün) mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün) vezniyle kaleme alınan *Tuhfetü'l-İhvân*, İntizâmî'nin şairlik yönünün de kuvvetli olduğunu göstermektedir.

1.2.2. *Sûrnâme-i Hümayûn*

III. Murad'ın şehzâdesi III. Mehmed için 1582 yılında yapılan sünnet düğününü anlatan ve aynı yıl kaleme alınan bu mensur eser, Sultan Murad tarafından çok beğenilmiş ve üç yıl sonra minyatürlerin eklendiği yeni bir nüshası hazırlanmıştır. Dört nüshası tespit edilmiş olan eserin tenkitli metni Mehmet Arslan tarafından hazırlanıp yayımlanmıştır.¹⁰ Düğün tafsilatlı ve meclislere ayrılarak yeniden yazıldığında düğünün her meclisi Nakkaşbaşı Nakkaş Osman ve diğer maharetli nakkaşlar tarafından resmedilmiştir. Eserde her esnaf için bir meclis (tablo) resmedilmiş ve sonra eser padişaha sunulmuştur. Padişah da İntizâmî'ye ödül olarak bölük kâtipliği mansıbını vermiştir.¹¹

1.2.3. *Şehrengîz-i Budun*

Tuhfetü'l-İhvân'da belirtildiğine göre İntizâmî müstakil bir şehrengiz kaleme almıştır. "Budun Beglerbegisi olan Mustafa Paşa İntizâmî'ye Budun Şehrengîzin yazması fermân itdüğüdür", "Şehrengîzün medhi beyânındadır", "Şehrengîzi tamâm idüp müşârün ileyhin divânına götürüp teslîmi beyânındadır" başlıkları altında İntizâmî Budun Şehrengizi yazdığını

¹⁰ Arslan, *age*.

¹¹ Arslan, *age*., s. 33-50.

ve bunu Mustafa Paşa'ya sunduğunu, Paşa'nın eseri beğendiğini anlatmaktadır.¹² Kayıp olan bu şehrengizi şair, *Tuhfetü'l-İhvân*'a almamıştır.

2. Sokullu Mehmed Paşazâde Kâsım Paşa

Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa'nın cariye kökenli birinci eşinden olan Kâsım Paşa'nın doğum yılı bilinmemektedir.¹³ Venedikli diplomat Jacopo Ragazzoni'nin 1571 yılında verdiği bilgiye göre son görevi esnasında 22 yaşında olduğu söylenen¹⁴ ve bu görevindeyken 1572 yılında ölen¹⁵ Kâsım Paşa 1548-1550 yılları arasında doğmuş olmalıdır. Babasının yanında 1566'daki Sigetvar seferine katıldığı bilinen Kâsım Paşa'nın Hersek sancakbeyliği dışında başka görevlerde bulunup bulunmadığı da meçhuldür.¹⁶ Fazla bir varlık göstermeden genç yaşta ölmesinden dolayı olsa gerek tarihî kaynaklarda Paşa ile ilgili ayrıntılı bilgilere rastlanmamaktadır. Sokullu Mehmed Paşa gibi mühim bir devlet adamının yine devlet adamlığı yapmış oğlu hakkında yeterli bilginin bulunmayışı, genellikle Kâsım Paşa'nın II. Selim tarafından idam edilmesine bağlanmıştır. Ayrıca Kâsım Bey idam edildiğinde onun babası, padişahın sonra devrin en kudretli devlet adamı olarak hâlâ görevinin başında bulunmaktaydı. Dönem tarihçilerinin padişahı veya sadrazamı rahatsız etmekten korktukları için sessiz kaldıkları düşünülmektedir.¹⁷ Araştırmacıları böyle düşünmeye sevk eden ise Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'de “Sebeb-i Katl-i Kâsım İbn-i Sokullu Mehmed Paşa” başlığı altında Kâsım Paşa ile ilgili anlattığı hikâyedir. Ona göre Kâsım Paşa Budin valisi iken halka çok zulmeder. Halk birkaç defa bu durumu Sokullu Mehmed Paşa'ya iletir. Kâsım Paşa'ya, yaptığı bu zulümden vazgeçmesi için fermanlar gönderilir; fakat o babasına güvendiği için bu uyarıları dikkate almaz ve halka zulmetmeye devam eder. Daha sonra halk şikâyet dilekçesini Kubbealtı vezirleri huzurunda doğrudan Padişah'a arz eder. Dilekçeyi okuyup olaylara vâkıf olan II. Selim bu duruma ziyadesiyle sinirlenip Veziriazam'a; “Tiz şu oğlunun zulmün re'âyâ ve zu'afâ üzerinden izâle eyle, yohsa seni vâcibü'l-izâle defterine kayd ederim.” diyerek onu uyarır. Veziriazam, bu emri aldığı gibi Padişah'ın huzurunda oğlunun idam fermanını yazdırıp kapıcısına verir ve onu bu idamı gerçekleştirmesi için Budin'e gönderir. Emri alıp yola çıkan kapıcı on gün sonra Budin'e varır. Kararı mahkemeye iletir. Daha sonra kale kapılarını kapattırır kapıcı, şehrin ileri gelenleriyle beraber Kâsım Paşa'nın sarayına gider. Kararı Kâsım Paşa'nın yüzüne okuyup idamı gerçekleştirir. Kapıcı, Kâsım Paşa'nın kesik başını yanına alıp İstanbul'a gelir ve Sokullu'ya teslim eder. Sokullu Divan-ı Hümayuna varıp oğlunun kellesini Padişah'ın önüne koyar. Padişah; “Lala bu baş nedir?” diye sorar. Sokullu da başın oğluna ait olduğunu, bir divan toplantısında; “Şu halka zulmeden men' u def' eyle” diye ferman-ı şeriflerinin olduğunu hatırlatır. Sokullu daha sonra; “Şerî'atdan taş koparanın başın böyle koparmak gerek.” diyerek padişahın huzurundan ayrılır. Padişah bu duruma çok üzülür “Ey lalam! Oğlunun cümle mâlıyla Hafsa'da hayrât [u] hasenâtlar eyle!” diye ferman buyurur.¹⁸

Evliya Çelebi'ye göre Kâsım Paşa Budin valisiyken halka zulmetmiş ve yapılan uyarıları dikkate almadığı için padişahın emriyle babası tarafından idam edilmiştir. Onun bu anlattıklarından hareketle de Sadrazam'ın, devlet düzenini sağlamak için oğlunun canına kıymış olmasından II. Selim'in derin bir üzüntü duyduğu ve teamüllerin aksine Kâsım Paşa'nın mallarına el koymayıp, hepsini Sokullu'ya iade ettiği düşünülmüştür. Padişah, bu mallarla Sokullu'nun oğlu adına bir vakıf kurmasına müsaade etmiştir. Sokullu Mehmed Paşa da Edirne

¹² Tuhfetü'l-İhvân, vr. 33a-34a.

¹³ Murat Yıldız, “Havsa'daki Şehit Mehmed Paşazade Kâsım Paşa Vakfı”, *Vakıflar Dergisi*, Haziran 2014, s. 99.

¹⁴ Gülrü Necipoğlu, *Sinan Çağı: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*, çev. Gül Çağalı Güven, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2013, s. 596.

¹⁵ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 61a.

¹⁶ Radovan Samarčić, *Dünyayı Avuçlarında Tutan Adam: Sokullu Mehmed Paşa*, çev. Meral Gaspıralı, Sabah Kitapları, İstanbul 1995, s. 262; Yıldız, agm., s. 99.

¹⁷ Yıldız, agm., s. 99.

¹⁸ Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 3. Kitap, C. 2, Yapı Kredi Yay., Ankara 2012, s. 623-624.

Havsa'da Kâsım Paşa adına bir vakıf kurmuştur. 1576 yılında tamamlanan vakıf bir menzil külliyesi hüviyetinde inşa edilmiştir.¹⁹

İntizâmî'ye göre Evliya Çelebi'nin bahsettiği gibi bir olay yaşanmamıştır. O, Kâsım Paşa'nın Hersek sancakbeyi olduğunu, bölgede önemli başarılar elde edip küffâr beylerbeyi Malatesta'yı esir edip Padişah'a yaşananları arz etmek için Edirne'ye geldiğini ve bu üstün gayretlerinden dolayı Halep beylerbeyliğine atandığını, Edirne'den yola çıkıp İstanbul'a geldiğinde çiçek hastalığından öldüğünü belirtir.²⁰ Yine Samarčić de Paşa'nın ölümüyle ilgili: "1571 sonlarında doğudan gelerek kısa zamanda Türkiye'nin Avrupa bölümünde yayılan vebanın mı kurbanı olmuştu? Ya da genç yaşında Sokoloviç ailesinde sıkça görülen verem hastalığına mı yenik düşmüştü?" diyerek bir hastalığa işaret etmektedir.²¹

İntizâmî 1569 yılından sonra Kâsım Paşa'nın yanında çalışmaya başlamıştır. Yıldız'ın (2014) yaptığı araştırmalardan Kâsım Paşa'nın Hersek sancakbeyliğinin iki yıl sürdüğünü öğreniyoruz. Babası Sokullu Mehmed Paşa'nın bu genç sancakbeyini 1569 yılının sonlarına doğru tecrübe kazanması için bilerek bu sorunlu bölgeye gönderdiği tahmin edilmektedir. Bu süre zarfında Kâsım Paşa, Dubrovnik'i koruyup Venediklilerin buradan hareketle Türk topraklarına saldırmasını engellemiş ve Hersek'te güveni sağlayıp düzeni temin etmiştir.²²

3. İntizâmî'ye Göre Kâsım Paşa'nın Hersek Sancakbeyliği ve Ölümü²³

İntizâmî eserinde Kâsım Paşa'ya dair ilk bilgileri "Mîrlivâ-yı Hersek olan Mehmed Pâşâ'nun oğlu Kâsım Begün kâtibi olduğu beyânındadır" başlığı altında verir. Hersek'e gidip Kâsım Paşa'ya kâtip olduğunu, Paşa'nın onu hiç yanından ayırmadığını ve kendisine lütuf ve ihsanlarda bulunduğunu belirtir.

*Hâşılı geçdi bir niçe eyyam
Geçdi seyr ü seferde çok âlâm*

*Âhîrî'l-emr Hersek'e irdi
Hidmet-i mîr-i ekreme durdı*

*Kâtibi oldı eyledi hizmet
İstikâmetde eyledi diğkât*

*Lutfıla eyledi müvâseneti
Cüdıla eyledi münâsebeti*

*Hayli lutf itdi eyledi ihsân
Hiç yanından ayırmadı bir ân*

*Gâzilerle gazâda hem-reh idi
Encümüñ arasında bir meh idi*

*Hayli Efrencile cidâl itdi
Burnın ovdi vü güş-mâl itdi²⁴*

Daha sonra Kâsım Paşa ile Malatesta arasındaki mücadeleyi anlatan İntizâmî, "Vürûd olan mel'ûn kefer-i fecere ile müşâvere idüp beglerbegisi olan Malatestanın lâf u güzâfi beyânındadır" başlığı altında Malatesta ve diğer beylerin toplandığı bir mecliste Frenk şahının ağzından Kâsım Bey ve İslâm askerlerinin kahramanlıklarına atıfta bulunur:

¹⁹ Yıldız, agm., s. 104; Utku Mehmet Öden, "Tarihi Gerçeklikten Halk Anlatısına: Zindan Baba Türbesi Etrafında Oluşan Veli Kültü", *TÜRÜK, Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 2018, s. 226.

²⁰ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 56b-61a.

²¹ Samarčić, age., s. 265.

²² Yıldız, agm., s. 100-101; Samarčić, age., s. 264-265.

²³ Çalışmada verilen beyitler *Tuhfetü'l-İhvân*'ın Millet Kütüphanesi'ndeki nüshasından alınmıştır.

²⁴ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 52b.

Çorqum oldur bu dem benüm haqqā
Taht u şehrim olur habāb-āsā

Zîre 'Osmānilerle kim çıkışur
Çoç yigitlerle kangunuz tūruşur

'Asker-i şāha yā cevāb ola mı
Böyle bu intikāmumuz qala mı

Bezmimüzdür egerçi şāhāne
Bezme rezm elzem oldu merdāne

Bunca begler kırıldı oldu esîr
Kimseñüz idebilmez aña güzîr

Haylice begleri şehün var hōd
Cümlesi 'askeri ile mevcūd

Nice biz idevüz muqābeleyi
Hān Selîm 'ile yā mücādeleyi

Mîr Kāsım ki Hersek 'ün begidür
Her cihetle şeci 'lerün yegidür

Kendünüñ 'askeri ile yalıñuz
Fikr idüp işbu arada kalıñuz

Aldı bunca diyārumuz darbî
Nāmi pür kıldı şarkla ğarbi

El qarup aldı kara memleketin
Şimdi Baħr-i Sefîd'e şaldı atın

Bunca keşfîler aldı toptolu māl
Ne deñiz aña tayanur ne cibāl

Aldı bunca kadirğalar memlū
Rū-be-rū āşkār 'ayān bellū²⁵

“Mezbûr mel'ûnun kendüyi medh ve fecereyi medh itdügüdür” başlığı altında ise mecliste söz alan Malatesta'nın, Şah'ına ve meclistekilere hitaben Edirne'den İstanbul'a kadar Osmanlı mülkünü yakıp yıkmak istemesi anlatılır:

Mîr-i mîrān ki Malatesta idi
Lāf urup qarşu şāha böyle dedi

Āb-ı 'izzi yüzi şuyına varam
Cümle dār u diyārın oda uram

Baña Lāt u Menāt iderse himem
Şanma ħarb u kıtāldan uşanam

Dār-ı İslām 'a velvele birağam
Edrine şehrine aķını şalam

Kimin oda urup kimini yıkam
Yıka yaķa Sitanbul 'ına çıkam

Bulduğum erkeğine tîğ urayın
Hod dışisin esîr idüp süreyin

²⁵ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 53a-53b.

Çün mizâcına göre itdi kelâm
Nâkışu'l- 'aql olan o mest-i müdâm²⁶

Malatesta, emrindeki askerlerle Hersek'e doğru yola çıkar ve önce Risne Kalesi'ne yönelir. Burada yaşanan mücadele "Ehl-i İslâm'un cäsiri gelüp Malatesta'nun Risne serhaddine 'askeri ile çıkup muhârebesi beyânındadır" başlığı altında tasvir edilir.²⁷ Malatesta'nın ordusu dağılır ve askerleri kaçar. Malatesta yakalanır ve Kâsım Bey'in huzuruna getirilir. Malatesta'nın ele geçirilmesi ise "'Asker-i küffâr münhezim olup ve Malatesta'nun mecrûh u giriftâr olduğu beyânındadır" bölümünde anlatılır:

Ol zamânda meger cidâl içre
Ol kadar harbile kıtâl içre

Bir 'azab hür-şekl ü cismi nahîf
Andan özge dahı yoğıdı za 'îf

Da 'vî-yi merd iden o mel'ûnı
Uricak taşıla o mağbûnı

Urup ayağını şikest itdi
Tîz başını kesmege yetdi

Şakalın dutdı hançer aldı ele
Tâ ki mel'ûn kadri n'oldı bile

Gördi âb-ı hayâtdan el yur
Cismi bî-rûh didesi bî-nûr

Dir Malatesta nâm ser-'asker
İşbudur kıyma saña hayrım irer

Sîm ü zerden murâduñ üzre virem
Kıyma dînüñçün eyle baña kerem

Ol dahı şâd olup elin aldı
Mîr-i mezbûruñ öñüne geldi

Müjde olsun eyâ zevi'l-ihsân
Malatesta esîrim oldı bu ân²⁸

İntizâmî, Kâsım Paşa'nın Malatesta ile mücadelesini anlattığı bu bölümleri sanki bir fetihnâme kaleme alır gibi tertip etmiştir. Önce savaşın gerekçelerine değinen şair sonra mücadele anında yaşananları anlatmıştır. Savaş meydanının genel durumu ve savaş araç-gereçlerinin mücadele anındaki görüntüsü ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu mücadeleden sonra İntizâmî, "Vezir-i a'zam Mehmed Paşa'nun medhi beyânındadır" başlığı altında onu metheder ve Veziriazam'ın o yıl erkânıyla birlikte Edirne'de bulunduğunu belirtir.²⁹ Bölgede önemli başarılarla imza atan Kâsım Paşa, Venedik kuvvetlerini komuta eden Giacomo Malatesta'yı esir edip beraberinde Edirne'ye Sokullu Mehmed Paşa'nın yanına getirmiştir.³⁰ Giacomo Malatesta (1530-1600) İtalyan kaynaklarına göre 29 Mayıs 1571 tarihinde esir

²⁶ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 53b.

²⁷ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 55b-57b.

²⁸ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 57b-58b.

²⁹ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 58b-59a

³⁰ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 58b.

düşmüştür. İstanbul'da 11 ay hapisanede tutulduktan sonra Fransa Kralı IX. Charles'in girişimleriyle 30 Nisan 1572'de serbest bırakılmıştır.³¹

Kâsım Paşa, hizmetlerinden dolayı 1572 yılında Hersek sancakbeyliğinden Halep beylerbeyliğine atanmıştır. İntizâmî bu gelişmeyi "Pâdişâh'a arz olundukda Haleb Beglerbegliğüne havâle itdügidür" başlığı altında şu şekilde dile getirir:

*'Arz olındı çü pâdişâha bu hâl
Oldı telhîs çün 'ale'l-icmâl*

*Yanlarınca bile Malatesta
Geldi taht-ı revâmıla kıta*

*Eyledi âferîn idüp tahsîn
Oldı tîgile lâyıq-ı temkîn*

*İtdi ihsân hil'at-ı â'lâ
Tîg-i zerrîn muraşşa' u zîbâ*

*Dâhı beglerbegilüğün Haleb'üñ
Gör kemâl-i 'inâyetin Çalab'üñ*

*Az zamân içre itdi 'azm-i Haleb
Ol zevî'l-kadr u ol ma'âli-neseb³²*

Kâsım Paşa'nın Halep beylerbeyliğine atandığını 21 numaralı Mühimme defterindeki 772 numaralı -5 Muharrem 980 tarihli- hükümde geçen "mukeddemâ Haleb Beglerbegisi iken fevt olan Kâsım Beg'ün ruhiçün Hafsa nam kasabada binâ olınan..."³³ ve 19 numaralı Mühimme defterindeki 20 numaralı hükümde geçen "bundan akdem Haleb Beglerbegisi iken vefat eyleyen Kâsım..."³⁴ ifadeleri doğrulamaktadır. Kâsım Paşa Halep beylerbeyliğine atanıp görev yerine ulaşmadan vefat ettiğinden dolayı zikredilen mühimme defterlerindeki bu ifadeler bazı yanlış yorumlamalara neden olmuştur. Örneğin Necipoğlu, Paşa'nın Halep beylerbeyliği yaptığını fakat bunun Hersek sancakbeyliğinden önce olduğunu iddia etmektedir.³⁵ Kâsım Paşa'nın ölümünden sonra Havsa'da onun adına kurulan vakıfla ilgili belgelerin çoğunda kendisinden paşa diye bahsedilmektedir.³⁶ Halep beylerbeyliğine atanması, vakıf belgelerinde onun paşa olarak zikredilmesinin nedeni olsa gerek.

İntizâmî Kâsım Paşa'nın ölüm nedeni hakkında şu açıklamaları yapar:

*İrdi Koşantiniyye şehrine çün
Gör ne hâl itdi gerdiş-i gerdün*

*Oldı şâhib-firâş u bî-tâkat
Ya'ni çiçek didükleri âfet*

*Cismine çıkdı ol kadar vâfir
Bağsa döymezi dîde-i nâzır*

*Cism ü endâmu bir tulum oldı
Varduğınca karardı vü şoldı*

³¹ Vittorio Mandelli, "Giacomo Malatesta", *Dizionario Biografico degli Italiani*, Volume 68, Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma, 2007, s. 68, [http://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-malatesta_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-malatesta_(Dizionario-Biografico)/) (01.04.2020).

³² Tuhfetü'l-İhvân, vr. 58b.

³³ Sıtkı Çelik, *21 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil ve Metin)*, Yayımlanmamış YLT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 1997, s. 334.

³⁴ H. Muharrem Bostancı, *19 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil ve Metin)*. Yayımlanmamış YLT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2002, s. 32.

³⁵ Necipoğlu, *age.*, s. 596.

³⁶ Yıldız, *agm.*, s. 98-99.

Anda imiş meger ki toprağı
 Şoldı berg-i cemâli yaprağı
 Şundi cām-ı ecel zamâne aña
 Oldı ol cām bir bahâne aña
 Rûzgār itdi serv-ķaddini pest
 Şişe-i cismın itdi dehr şikest
 Tahtını tahtaya degişdi o şāh
 Bedriken aynada tütuldu o māh³⁷

Yukarıdaki beyitlerde de ifade edildiği gibi Halep'e gitmek için İstanbul'a gelen Paşa, çok hâlsiz düşer ve çiçek hastalığı onun bütün vücudunu sarar. Daha sonra İntizâmî "Müşarünileyh İstanbul'a gelüp vefât itdügidür" başlığı altında çiçeklerin, bağ, bağçe, dağ, nehir, ay, güneş ve yıldızların onun ölümünden sonra nasıl bir hale geldiklerini tasvir eder.³⁸ İntizâmî, Kâsım Paşa'nın ölümüne şu tarihi düşmüştür:

Fevtinin hâtif didi târîhini
 "Eylesün Allāh rahmet cānına" (980)³⁹

Buna göre Kâsım Paşa hicri 980 (1572) yılında ölmüştür. Kâsım Paşa'nın ölümü Edirne'de bulunan babasına mektupla bildirilir. Babası Sokullu Mehmed Paşa da hemen İstanbul'a döner. Bu husus "Mehmed Paşa'ya oğlu Kâsım Paşa'nun fevti haberi geldügidür" başlığı altında anlatılır.

Ķāsıd-ı tîz-rev şabā-āsā
 Peyk-i sulţān dāmet 'işmetühā
 Geldi irdi elinde bir tomār
 Zehr-i mātem içinde ef'î-vār
 Şafha-i verd-i sürh şanma odur
 Ķanlu yaşıla nāme yazıludur
 Gördüğüñ şanma gonce-i zanbaķ
 Ta 'ziye-nāme yazılı elhāķ
 Okıyup derdile fiğān itdi
 Süz-ı derd-i dili 'ayān itdi
 Her saţır şanki hancer-i bürrān
 Bağrına açdı yāreler ol ān
 Gözi mānend haţ kararadı hemān
 Beñzi zerd oldı misl-i berg-i hazān
 Ol oğul balına Ķalup maħrūm
 İçi yağın eritti niteki mūm
 Eşkini gözden akıdup çün seyl
 Geldi İstanbul'a 'ale't-ta 'cîl
 Görüp akıtdı çok sirişk-i cezîl
 Ķurretü'l- 'aynı çeşmi gibi 'alîl

³⁷ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 58a.

³⁸ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 58a-58b.

³⁹ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 61a.

*Ne 'alîl ol güzîde-i tekrîm
Rûh-ı pâkini eylemiş teslîm*

*Murg-ı rûhî meger olup tayrân
Olmış uçmağdan yaña perrân⁴⁰*

*Yâ ilâhi bi-hakk-ı hubb-ı habîb
Kamu bîmâra itdüñ anı tabîb*

*Hüzn-i Ya 'kûb u şıdk-ı Yûsuf için
Heçr ü firkatdeki te'essüf için*

*Nevha-i Nûh u gayret-i Yahyâ
Şabr-ı Eyyûb ü sâha-i 'İsâ*

*Mağfiretle mezârın it mergûb
Câr ider hazret-i abâ Eyyûb*

*Zâyir ider güneş çü şâm u seher
Yeridür türbe-dârı olsa kamer*

*Anı yâ Rab gazâbdan eyle emîn
Bu du'âyâ dutalum el âmîn⁴¹*

Görüldüğü üzere Evliya Çelebi ile İntizâmî'nin anlattıkları birbirinden farklıdır. Kâsım Paşa ve onun Havsa'daki vakfı ile ilgili ayrıntılı çalışmalar yapan Yıldız, Kâsım Paşa'nın Budin valisi olmasına şüpheyle yaklaşılması gerektiğini söyler. O, Kâsım Paşa'nın Bosna sancakbeyi olduğunu belirtir.⁴² Yıldız'ın bu tespitini İntizâmî de doğrulamaktadır. *Tuhfetü'l-İhvân*'da Kâsım Paşa'dan "Mirlivâ-yı Hersek" diye bahsedilmektedir.

Kâsım Paşa'nın idam edildiği ve Budin beylerbeyliği yaptığına dair herhangi bir belge ve kayıt yok ise Evliya Çelebi'nin anlattığı olayda ismi geçen Kâsım Paşa, başka biri olabilir mi? Sokullu ailesinden iki kişinin Budin beylerbeyliği yaptığını biliyoruz. Sokulluzâde Hasan Paşa 1593-1594 yılları arasında,⁴³ Sokullu Mustafa Paşa ise 1566-1578 yılları arasında Budin beylerbeyliği yapmıştır.⁴⁴ Yani Sokullu Mehmed Paşa'nın hem oğlu hem de amcasının oğlu Budin beylerbeyliği görevinde bulunmuştur. Ayrıca Sokullu Mustafa Paşa bu görevdeyken 1578'de idam edilmiştir.

Kâsım Paşa'nın idamıyla ilgili olarak Evliya Çelebi, idamın İstanbul'dan gönderilen cellatlar tarafından yapıldığı ve Paşa'ya mektubun okunup infazın gerçekleştirildiğini söyler.⁴⁵ Sokullu Mustafa Paşa dönemine ait Macarca kaynaklardan hareketle bir çalışma hazırlayan Altaylı (2009), Mustafa Paşa'nın idamı esnasında yaşananlara dair Sándor Takáts'tan bazı bilgiler aktarır. Buradaki ifadelerden 23 kişiyle Paşa'nın Tuna kıyısındaki sarayına gidildiği, Padişah'ın mektubunun Paşa'ya verildiği, Paşa'nın henüz 3 satır okuduğunda hiddetlenip haykırdığı ve tam bu sırada da cellatların onun boynuna organı geçirdiklerini öğreniyoruz.⁴⁶ Görüldüğü gibi idamın gerçekleştirilmesi noktasında bazı benzerlikler de mevcuttur. Bu durumda Sokullu ailesinden iki kişinin Budin beylerbeyliği yapmasından, hatta bunlardan birinin de bu görevdeyken idam edilmesinden dolayı Evliya Çelebi bazı isimleri ve olayları karıştırmış olmalıdır. Ayrıca Sokullu Mustafa Paşa'dan önce 1565-1566 yılları arasında Budin

⁴⁰ Mısradaki vezin aksamaktadır.

⁴¹ *Tuhfetü'l-İhvân*, vr. 59a-59b.

⁴² Yıldız, agm., s.101.

⁴³ Erhan Afyoncu, "Sokulluzâde Hasan Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, Ankara 2009, s. 366-368.

⁴⁴ Yasemin Altaylı, "Macarca Mektuplarıyla Budin Beylerbeyi Sokullu Mustafa Paşa (1566-1578)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2009, S. 49, 2, s. 157-171.

⁴⁵ Kahraman ve Dağlı, age., s. 623-624.

⁴⁶ Altaylı, agm., s. 170.

beylerbeyliği yapan Arslan Paşa da yine bu görevdeyken idam edilmiştir. Arslan Paşa, Padişah'la görüşmek için İstanbul'a geldiğinde Sokullu Mehmed Paşa onun Padişah'ı görmesine bile izin vermeden cellatlara boynunu vurdurarak Paşa'yı idam ettirir.⁴⁷ Bu bağlamda Evliya Çelebi'nin bu olaylardan yaklaşık bir asır sonra eserini kaleme aldığı ve aradan geçen bu sürede şifahi bilgilerin onu yanılma ihtimali gözden kaçırılmamalıdır. Unutulmamalıdır ki halk anlatılarında doğrudan müteakip vakalar ya da sonradan meydana gelen olaylar bazen birbirleriyle karıştırılabilir.

Kâsım Paşa'nın mezarı, Eyüp'te Sokullu Mehmed Paşa Türbesindedir. Zaten İntizâmî de Hazret-i Eyyûb'e komşu olduğunu vurgular. Öden, Zindan Baba Türbesi hakkında yaptığı çalışmada -Evliya Çelebi'nin anlattığı hikâyeden ve halk anlatılarından hareketle- Kâsım Paşa'nın başının İstanbul Eyüp'te Sokullu Mehmed Paşa'nın metfun bulunduğu türbede, gövdesinin ise Zindan Baba Türbesi'nde olduğunu söyler. O, Eyüp'teki mezarın kitabesinde;

*"Gitti Kâsım Paşa ferzend-i Mehmed Paşa
Menzili cennet ola rahmet ide Bârî Hudâ*

*Kabrini ravza-i rıdvân ile nûr ide Hakk
Fevtine didi Nihâdî iki târîh-i du'â*

*Diyelim rûhi-içün fâtiha dâ'im el açup
Adn-i a'lâyı makâm eyleye Kâsım Paşa 979"*

açıklamasının yer aldığını ve bu kitabenin altında Latin harfleriyle "*Sokullu Mehmed Paşa'nın oğlu Kâsım Paşa 1571 yılında Lüleburgaz'da şehit edildi*" bilgisi bulunduğunu belirtir.⁴⁸ Öden'e göre, Kâsım Paşa Lüleburgaz'da öldürülmüş ve gövdesi buradaki Zindan Baba Türbesine gömülmüştür.⁴⁹ Elimizdeki son bilgilere göre Kâsım Paşa idam edilmemiş, çiçek hastalığından ölmüştür. Ayrıca başının ve gövdesinin ayrı yerlerde gömülü olduğu da doğru değildir.

4. Kâsım Paşa Mersiyesi

Ölen kişinin ardından duyulan üzüntüyü dile getiren ve o kişinin iyi taraflarını anlatmak üzere yazılan şiirlere mersiye denilmektedir. Klasik şiirimizin önemli nazım türlerinden olan mersiyeler din ve devlet büyükleri ile devrin ileri gelenleri hakkında kaleme alınır. Lirik bir anlatımın hâkim olduğu bu şiirler genellikle abartılı bir dille yazılır. Mersiyelerde ölen kişinin cömertlik, iyilik ve yiğitliği, kadere razı olmak ve dünyanın geçiciliğinden bahsedilerek ölen için dualar edilir.⁵⁰ Mersiyeler yazıldığı döneme dair tarihi ve kültürel önemli bilgiler içerir. Bu anlamda karanlık kimi noktaların aydınlatılmasına vesile olurlar.

Kâsım Paşa için yazılan mersiye 17 beyitten müteşekkil, "saf saf" redifli bir kasidedir. Mersiye, "Fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)" vezniyle yazılmıştır. Esere doğrudan Paşa'nın tabutunun taşınmasıyla başlanmıştır. Cihan şahı tabuttan bir ata binmiştir ve siyahlara bürünmüş askerler de onun peşinden sıra sıra yürümektedir. Ecel çölünden geldi diye hûr u gılmân saf saf olmuş ona kâseyle kevser suyu sunar. Uğurlu baht, geceliği andıran kefenler içerisindeki Paşa'yı uyandırır ve saf saf dizilmiş cennet kızları ellerinde Paşa'ya yeşil bir elbise götürür. Gülşende deste deste kırmızı güller dökülüp sûsen renkli elbiseleriyle saf saf durup ağlar. Körpe çınarlar elleri yüzlerinde ağlar, serv ü semenler omuz vursa -kalabalıktan-gececek yer bulamaz. Hûr ile melekler o gelecek diye cennetteki köşkleri saf saf düzenleyip süslerler. Türbesine güneş motifi çizmek için güneş ve ay, Çînî kâsede altın varak ezerler. Göz sakaları yollarda testi tutar, saf saf dizilmiş kirpikler süpürge ile zemini temizler. Bu matem

⁴⁷ Altaylı, agm., s. 48-49.

⁴⁸ Utku Mehmet Öden, "Tarihi Gerçeklikten Halk Anlatısına: Zindan Baba Türbesi Etrafında Oluşan Veli Kültü", *TÜRÜK, Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları*, S. 15, 2018, s. 225.

⁴⁹ Öden, agm., s. 228.

⁵⁰ Mustafa İsen, "Mersiye (Türk Edebiyatı)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 219.

namesini doğu ve batıya ulaştırmak için güvercinler kanatlanmış gökyüzünde saf saf uçarlar. Dünya, hatt-ı ömrüne kalem çekip onun defterini dürmüştür. Saf saf olmuş halk taziye namesini ezberler. Sıra sıra dizilmiş yüce dağlar feryat figan eder. Taş yürekli dağların bile içi yanmış göz yaşları sel olmuştur. Gökyüzünde her gece görünenler yıldız sanılmasın onlar meyve ve yemişlerdir. Felekler onun mezarında sıra sıra siniler hazırlamıştır. Irmaklar yüzünü taşlara vura vura bu mersiyeyi hüznü bir ses tonuyla su gibi ezberler. Otağına sıra sıra askerlerin ulaşması gibi türbe önünde cemaat namaza durmuştur. Ayağı uğurlu bütün mübarek ruhlar merhaba diyerek onu karşılar. Kimi kullar yas elbiseleri giymiş halde tabut önünde giderken kimisi saf saf olmuş seyre çıkmıştır. İntizâmî gibi satırlar yüreğini yarmış, sıra sıra mıstarla onun elemleri dürülüp kalmıştır.

Mersiye'nin tamamında Paşa'nın tabutunun taşınıp türbe önüne gelinmesi ve cenaze namazının kılınması tasvir edilmiştir. Merasimdeki, asker ve halkın görüntüsü "saf saf" redifiyle beraber çeşitli teşbih ve mecazlarla ifade edilmiştir. Mersiyede kullanılan redif, anlam ve biçim bütünlüğünün yanı sıra verilmek istenen duygunun şiirin geneline yayılmasını da sağlamıştır. Vezin, kafiye ve redifin dışında şiirde ahengi sağlayan bir diğer unsur ses tekrarlarıdır. Şair aliterasyon ve asonanslarla şiirin ritmik yapısını güçlendirmiştir. Özellikle "a" ve "e" ünlüleri ile "s", "ş", "k" ve "r" ünsüzleri mersiyede öne çıkan seslerdendir. Mersiyelerin genelinde olduğu gibi bu manzumede de ağlamayı inlemeyi çağrıştıran ses ve kelimelerle hüznü bir atmosfer yaratılmıştır.

Mersiye-i Merhûm Kâsım Paşa

1. *Rahş-ı tâbüta süvâr oldı çü ol şâh-ı cihân
Geydi kul önce piyâde kara çullar şaf şaf*
2. *Teşne-leb tih-i ecelden gelüp irişdi diyü
Hür u gilmân tutar kâse-i kevşer şaf şaf*
3. *Câme-h'âb-ı kefeninden uyarup baht-ı sa'îd
Elde hûra götürür hulle-i ahđar şaf şaf*
4. *Deste deste gül-i sürî dökülüp gülşende
Süsenî câme ile gök durup ağlar şaf şaf*
5. *Elini yüze dutup kul kul ider körpe çenâr
Omuz ursa geçemez serv ü semenler şaf şaf*
6. *Kaşr-ı cennetde kuşûrı kımayup hür u melek
Zib ü zînetle aña karşı bezerler şaf şaf*
7. *Şemse yazmak mı diler türbesine şems ü kamer
Zer varak kâse-i Çînîde ezerler şaf şaf*
8. *Dîde sakķaları yollarda karâbe-keş olup
Müje cârûbile ferşini ider ter şaf şaf*
9. *Bu 'azâ-nâmeyi irdürmege şark u garba
Bâl u per açdı mu'allaķda kebüter şaf şaf*
10. *Defterin düirdi kalem çekdi haţ-ı 'ömrine dehr
Nâme-i ta'zîyesin halk ider ezber şaf şaf*
11. *Taş yürekle göyünüp özi yaşın eyledi seyl
Baş açup durdı figâna yüce tağlar şaf şaf*
12. *Her gice dökdi fevâkih görinen şanma nücûm
Donadup sîni mezârında felekler şaf şaf*

13. *Şu gibi şavt-ı hazînile revân ezber ider
Yüz urup taşta bu merşiyeyi cûlar şaf şaf*
14. *Türbe önünde namâzına cemâ'ati turur
Kul kavuşmuşdur otağına yâ leşker şaf şaf*
15. *Merhabâ diyübeni turdılar istikbâle
Hayr-makdem kamu ervâh-ı mutahhar şaf şaf*
16. *Düşdi tâbût önüne kulları çullarla yahûd
Seyre çıktdı o kamu gâşiye der-ber şaf şaf*
17. *İntizâmî gibi şimdi yüregın yardı suñur
Dürilüp kaldı elemeler reg-i mustar şaf şaf⁵¹*

Sonuç

Bosnalı İntizâmî'nin *Tuhfetü'l-İhvân* adlı eseri hem şairin kendi hayatına hem de yazıldığı dönemin kültür ve tarihine dair mühim bilgiler barındıran bir sergüzeştname dir. Hayatının bir döneminde Kâsım Paşa'nın yanında kâtiplik yapmış olan İntizâmî, Paşa'nın Hersek bölgesindeki faaliyetleri hakkında verdiği bilgilerle onun hayatına dair yanlış bilinen bazı hususları da açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre;

a) Evliya Çelebi'nin naklettiği Kâsım Paşa'nın Budin beylerbeyliği yaptığı sırada idam edildiği bilgisinin doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen Evliya Çelebi bazı şahıs ve olayları birbirine karıştırmıştır.

b) Kâsım Paşa Hersek sancakbeyliği yaptığı dönemde önemli başarılarla imza atmış ve Venedik kuvvetlerini komuta eden Giacomo Malatesta'yı esir almıştır.

c) Kâsım Paşa Malatesta'yla birlikte Edirne'ye Sokullu Mehmed Paşa'nın yanına gelmiş, bu üstün gayretlerinden dolayı 1572 yılında Hersek sancakbeyliğinden Halep beylerbeyliğine atanmıştır.

d) Kâsım Paşa Halep'e gitmek için Edirne'den yola çıkıp İstanbul'a geldiğinde burada çiçek hastalığından ölmüştür.

e) 1572 yılında ölen Kâsım Paşa'nın mezarı Eyüp'te Sokullu Mehmed Paşa Türbesi'ndedir.

Kâsım Paşa'nın ölümüne çok üzülen İntizâmî onun için bir mersiye kaleme almış ve Paşa'nın cenaze merasimini çeşitli teşbih ve mecazlarla tasvir edip ona hayır duada bulunmuştur.

İntizâmî'nin *Tuhfetü'l-İhvân* adlı sergüzeştname si, klasik edebiyatta şairlerle devlet adamları arasındaki ilişkinin (şair-patron ilişkisinin) tarihî ve sosyolojik açıdan geçerli kabul edilebilecek belgeler de ortaya çıkarabildiğini örneklemektedir. İntizâmî eserinde kendi biyografisi ve himayesinde bulunduğu devlet adamları hakkında verdiği bilgilerle tarihsel bilgilerin sa hihleşmesini sağlamış bunun yanı sıra yaşadığı dönemin toplumsal koşullarını yansıtmıştır. Bu yansıtma klasik şiirin toplumsal yaşamla kurduğu gerçekçi bağı da ortaya çıkarmaktadır.

⁵¹ Tuhfetü'l-İhvân, vr. 60a-61a.

Kaynakça

- Afyoncu, Erhan, "Sokulluzâde Hasan Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2009, C.37, s. 366-368.
- Altaylı, Yasemin, "Budin Beylerbeyi Arslan Paşa (1565-1566)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2006, S. 19, s. 33-51.
- Altaylı, Yasemin, "Macarca Mektuplarıyla Budin Beylerbeyi Sokullu Mustafa Paşa (1566-1578)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2009, S. 49, 2, s. 157-171.
- Arslan, Mehmet, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 2: İntizâmî Surnâmesi (Surnâme-i Humâyûn)*, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2009.
- Bosnalı İntizâmî, Surnâme-i Humâyûn, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, 0.108/2.
- Bosnalı İntizâmî, *Tuhfetü'l-İhvân*, İstanbul Millet Kütüphanesi, 34 Ae Manzum 1150.
- Bostancı, H. Muharrem, *19 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil ve Metin)*. Yayımlanmamış YLT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2002.
- Boyras, Şeref, "İlk Mensur Sûrnâme Müellifi: İntizâmî", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1995, C.1, s. 227-231.
- Çelik, Sıtkı, *21 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil ve Metin)*, Yayımlanmamış YLT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 1997.
- İsen, Mustafa, "Mersiye (Türk Edebiyatı)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 219.
- Kahraman, Seyit Ali-Dağlı, Yücel, *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, 3. Kitap, C. 2, Yapı Kredi Yay., Ankara 2012.
- Mandelli, Vittorio, "Giacomo Malatesta", *Dizionario Biografico degli Italiani*, Volume 68, Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma 2007, [http://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-malatesta_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-malatesta_(Dizionario-Biografico)/) (01.04.2020).
- Necipoglu, Gülru, *Sinan Çağı: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*, çev. Gül Çağalı Güven, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2013.
- Öden, Utku Mehmet, "Tarihi Gerçeklikten Halk Anlatısına: Zindan Baba Türbesi Etrafında Oluşan Veli Kültü", *TÜRÜK, Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 2018, s. 221-234.
- Samarčić, Radovan, *Dünyayı Avuçlarında Tutan Adam: Sokullu Mehmed Paşa*, çev. Meral Gaspıralı, Sabah Kitapları, İstanbul 1995.
- Tavukçu, Orhan Kemal, "Sergüzeştname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, 2009, s. 559-560.
- Yıldız, Murat, "Havsa'daki Şehit Mehmed Paşazade Kâsım Paşa Vakfı", *Vakıflar Dergisi*, Haziran 2014, s. 97-115.

Summary

Sergüzeştname is defined and referred to as the works they narrate, sometimes enriching the events they experience and their feelings and thoughts about these events with fictional elements. There are also verse-prose mixed ones from these works, which are generally written in the form of mesnevi. These works include gazel, kaside, stanza, etc. There are also chapters written in different forms of verse. Poets sometimes write tapes on the notables of the period, and sometimes write important personalities for those whom they feel sorry for.

In this study, the story of Bosnian Intizami's words about the activities and death of Sokullu Mehmed Pasha's son, Kasim Pasha, and the story he wrote for Pasha was discussed. The information provided by Intizâmî was compared with other sources and evaluated. Bosnian Intizâmî worked as a scribe for Kâsim Pasha. In this period, he describes the events he witnessed between the 52b-61a pages of his book Tuhfetü'l-İhvân. The information given in this work about Kasim Pasha contains some unknown issues about Pasha's biography and opens up the truth of what is known.

The most comprehensive information about the life of Kasim Pasha can be found in the travel of Evliya Celebi. According to Evliya Çelebi, Kâsim Pasha was persecuted to the people when he was the governor of Budin, and he was executed by his father on the orders of the sultan because he ignored the warnings. According to Intizâmî, this information given by Evliya Çelebi is not correct. In such a case, Evliya Çelebi must have confused some names and events, since two people from the Sokullu family have been a Budin beylerbeyli and even one of them was executed while in this post. It is believed that Evliya Çelebi wrote his work about a century after these events and that the oral information misled him during this time.

The Tuhfetü'l-İhvân work of Bosnian Intizâmî is a adventure that contains important information about both the poet's life and the culture and history of the period in which it was written. Intizâmî with the information gave in his work, who had been a clerk next to Kâsim Pasha at some point in his life, revealed clarified some of the misunderstood issues known about his life with the information he gave about Pasha's activities in the Herzegovina region. Probably Evliya Celebi confused some individuals and events. During his time as Kassim Pasha in Herzegovina, he accomplished important successes and took Giacomo Malatesta, who commanded the Venetian forces. Together with Kâsim Pasha Malatesta, he came to Edirne next to Sokullu Mehmed Pasha, and was appointed to Aleppo beylerbeyi (governor) from Hersek sancakbey in 1572 because of his superior efforts. When Kasim Pasha set out from Edirne to go to Aleppo and came to Istanbul, he died of smallpox. Since Kasim Pasha was appointed to as Aleppo beylerbeyi (governor) and passed away before he could reach his office, this case and some statements about his governorship in historical sources caused misinterpretations. The tomb of Kasim Pasha, who died in 1572, is in Sokullu Mehmed Pasha Tomb in Eyup. After the death of Kasim Pasha, a foundation was established in his name in Havsa. Grieving at the death of Kasim Pasha, Intizâmî wrote a merchian for him and portrayed Pasha's funeral with various exhibitions and metaphors and prayed for him no.

The Sergüzeştname called Tuhfetü'l-İhvân of Intizâmî illustrates that the relationship (poet-boss relationship) between poets and statesmen in classical literature can also produce documents that can be regarded as historically and sociologically valid. Intizâmî, with his biography and information about the statesmen under his auspices, provided historical information to be authentic, as well as reflected the social conditions of his time. This reflection also reveals the realistic connection of classical poetry with social life.